

Otok Vir (ur. Damir MAGAŠ), Sveučilište u Zadru – Općina Vir, Zadar, 2016., 512 str.

Znanstvena monografija koju ovom prigodom predstavljamo rezultat je sustavnih multidisciplinarnih istraživanja hrvatskoga otočnog prostora koja suradnjom s drugim ustanovama provodi Sveučilište u Zadru od 2002. godine. Prethodnih godina objavljene su monografije o Ravi, Istu, Škardi, Silbi, Velom Ratu na Dugom otoku te one (s fokusom na toponomastička istraživanja) o Pašmanu, Ugljanu, Vrgadi, Murteru, Pagu, Kornatima i šibenskim otocima. Otok Vir, po mnogo čemu osobit po svome dosadašnjem razvoju, zemljopisnom položaju i suvremenim procesima, sljedeća je u nizu tematskih odrednica te izrazito uspješne i korisne edicije. U realizaciji ovoga opsegom pozamašnog i sadržajem raznolikog znanstvenog projekta sudjelovalo je četrdeset i dva autora iz dvadesetak znanstvenih, kulturnih, prosvjetnih, crkvenih i drugih ustanova iz Zadra i Zagreba, a sama monografija ima ukupno 26 poglavlja raspoređenih u nekoliko temeljnih tematskih cjelina.

Nakon »Sadržaja« (5–6), knjiga započinje »Predgovorom« iz pera glavnoga urednika Damira Magaša (7–8), u sklopu kojega se ukazuje na važnost interdisciplinarnog pristupa u obradi takvih problematskih tema a daju se i osnovne naznake sadržaja knjige. Prva cjelina, naslovljena »Prirodoslovlje« (9–132) sadrži sedam priloga. Otvara je rad Damira Magaša »Utjecaj geografskog položaja i prirodno-geografske osnove na razvoj otoka Vira« (11–25) u sklopu kojega autor obrađuje značaj geografskog položaja Vira, njegov reljef, geološku osnovu, klimu, vode, biljni i životinjski svijet kao i sastav tla te ističe da su prožimanje povoljnoga geografskog položaja, pogodne prirodno-geografske osnove i prometna povezanost pridonijeli da se Vir razvije u specifičan urbanizirani priobalni prostor kao dio zadarske urbane regije. »Geološke osobitosti otoka Vira« tema su rada koji zajedno potpisuju Alan Moro, Valentina Britvić i Ljiljana Pavičić (27–37), dočim su »Hidrogeološke značajke otoka Vira« rad koji iznose Josip Terzić, Tihomir Frangen i Jasmina Lukač Reberski (39–47). Slijedi rad Kristine Krklec i Dražena Perice naslovljen »Geomorfološke značajke otoka Vira« (49–59), u sklopu kojega se autori poglavito bave tektonskom strukturom, litostratigrafskim obilježjima i tipovima reljefa otoka. Temperatura zraka, magle, vjetrovi, oborine i druge klimatske značajke otoka Vira tema su rasprave Sanje Lozić i Denisa Radoša (61–78), a vrste tla i mogućnost njegova korištenja u poljoprivredi razmatraju Stjepan Husnjak i Vladimir Kušan u radu »Značajke i mogućnosti korištenja tla otoka Vira« (79–95). Prva cjelina knjige završava tekstem Milenka Milovića i Marije Pandža, a u fokusu su njihova istraživanja »Flora i vegetacija otoka Vira« (97–132).

»Arheologija i povijest« naslov je druge veće cjeline monografije koja sadrži osam radova (133–318). Cjelina započinje radom Smiljana Gluščevića i Helge Zglav-Martinac »Arheološki nalazi u podmorju virskog akvatorija« (135–193). U toj opsegom povećoj raspravi sustavno se donosi popis i opis pretežito keramičkih predmeta (amfore, razne posude, vrčevi, tanjuri i drugo) nađenih u tamošnjem akvatoriju, a koji se mogu datirati od antike do novovjekovnog razdoblja (oko 30 lokacija). Crkvena zdanja (župna crkva sv. Jurja, crkva sv. Ivana Krstitelja i ostatci crkve sv. Martina) i profano graditeljstvo (kaštel, ljetnikovac obitelji Crnica) obrađeni su u tekstu Ane Bašić Alerić »Povijesno graditeljstvo na otoku Viru« (195–208), a »Zakupi otoka Vira od 14. do 17. stoljeća« tema su rada Kristijana Jurana (209–214). U radu »Društveno-gospodarske i školske prilike u Viru od sredine 19. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata« (215–230) Tado Oršolić razmatra

temeljna demografska obilježja Vira kroz šezdesetak godina njegova povijesnog razvoja, ukazuje na osnovne gospodarske djelatnosti i razvoj pučkoga školstva od 1871. do 1918. godine. Zaključuje se kako su posljednje desetljeće 19. i početak 20. stoljeća otoku Viru i njegovu stanovništvu donijeli gospodarski i demografski rast, a započeo je i sustavan proces opismenjavanja i obrazovanja djece uvođenjem osnovnog pučkog obrazovanja. Suvremena povijest okosnica je sljedećeg rada koji potpisuje Jurica Vučetić (»Nove spoznaje o ratnim zbivanjima na Viru i Virskome moru u Drugom svjetskom ratu«, 231–254). U radu se ističe strateška važnost otoka i virskoga akvatorija za borbeno djelovanje u ratu suprotstavljenih snaga i posebno opisuju gubitci njemačkih postrojbi na moru (motorna topovnjača, motorni jedrenjak, konvoji) koje im je zadala britanska mornarica. Rad je važan i za spoznaje pomorske arheologije jer se posebno opisuju i dokumentiraju lokaliteti u kojima su i danas vidljivi ostatci potopljenih plovila. Prikaz Vira kao poluotoka te potom otoka na kartama 16. i 17. stoljeća, na peljarima 18. stoljeća, kao i na kartografskoj građi kroz 19. i na početku 20. stoljeća (kada su već načinjeni značajni pomaci u smjeru moderne pomorske kartografije) posebno se raščlanjuje i potkrijepljuje bogatim slikovnim materijalom u radu Mithada Kozličića i Josipa Faričića »Značenje Vira u pomorsko-geografskom sustavu Jadrana u prošlosti« (255–276). »Svjeticionik na otoku Viru«, poglavito važan zbog prometno-geografske uloge toga akvatorija (križanje dužobalnih unutarnjih plovidbenih pravaca, ribarskih plovidbenih pravaca, mreža nautičkog turizma te međunarodni prometni pravci) tema je koju u svom prilogu obrađuju Damir Grbas i Josipa Grbas (277–293). Završni rad u toj opsežnoj cjelini napisao je Pavao Kero. Tekst je naslovljen »Prošlost župe Vir« (295–318) te u njemu autor, tragom bogatoga izvornog gradiva iz zadarskih arhiva (ponajprije su uporabljene matične knjige, matrikule pojedinih bratovština i knjige godova) donosi niz vrijednih novih saznanja o virskim crkvama i svećenicima koji su ondje djelovali ili su zavičajem bili iz toga kraja.

Sljedeće dvije tematske cjeline sastoje se od po dva teksta. Prva cjelina (»Demografija«, 319–371) započinje prilogom Grozdane Franov-Živković »Stanovništvo Vira od 16. do 19. stoljeća« (321–354). Autorica se prilikom prikazivanja kretanja stanovnika otoka Vira kroz stoljeća u velikoj mjeri koristila arhivskim gradivom iz Arhiva Zadarske nadbiskupije (poglavito su to spisi Ninske biskupije i vizitacije ninskih biskupa). Ukazuje se da u predtranzicijsko vrijeme broj stanovnika zbog velike smrtnosti nije bio bitno mijenjan te da se tek od druge polovice 19. stoljeća, usljed boljih gospodarskih i zdravstvenih prilika (cijepljenje djece) opaža njegov značajniji porast. »Stanovništvo otoka Vira – suvremeni demografski procesi« zajednički je rad autora Snježane Mrđen i Matee Jurica (355–371). U radu se, temeljem statističkih podataka (suvremeni popisi stanovništva) analiziraju demografski procesi tijekom 20. stoljeća. Razvidno je da se – zbog velikog priljeva novog stanovništva – žiteljstvo otoka izrazito povećalo u posljednjim desetljećima (kao i broj novosagrađenih stambenih jedinica) te upravo stoga Vir predstavlja specifičan primjer u odnosu na ostali dio hrvatskoga otočnog prostora.

»Prostorno uređenje« naslov je sljedeće cjeline (373–397) važne za razumijevanje drugih svekolikih razvojnih sastavnica otoka Vira. Problem tzv. »bespravne gradnje« i njezino rješavanje procesom legalizacije obrađuju se u prilogu Tihomira Jukića »Saniranje prostora u funkciji dovršenja postupka legalizacije bespravno izgrađenih građevina – primjer

otoka Vira« (375–384), a na tu se temu nadovezuje rad Nives Kozulić, Dolores Barić i Stjepana Gverića »Prostorno uređenje otoka Vira« (385–397), u kojemu se donose podatci o katastarskim izmjerama i prostornim planovima za razvoj naselja u suvremeno doba (20. i početak 21. stoljeća).

Tematska cjelina »Gospodarstvo« (399–462) sadrži pet radova. Prvi rad napisao je Ante Blaće (»Razvoj kulturnog krajolika otoka Vira«, 401–409), a u njemu autor posebnu pozornost posvećuje povijesno-geografskom pregledu razvoja virskoga krajolika, promjenama u korištenju zemljištem i zemljišnim pokrovom od 19. stoljeća do danas te u zaključku naglašava ubrzane razvojne promjene (gradnja brojnih objekata, migracijski procesi), koje su otok Vir učinile kombinacijom urbano-turističkog, prirodnog i ruralnog krajolika. Tijek razvoja »Ribarstva otoka Vira« kroz povijest tema je priloga Sanje Reiter (411–424). Ukazuje se na lokalna obilježja virskog akvatorija vezana uz pogodnosti za ribarstvo, utvrđuje se da – osim pojedinačnih primjera – ribolovna djelatnost nije za tamošnje stanovništvo bila primarna te se ukazuje na suvremeno stanje, probleme, mogućnosti i izazove koje otvara ta gospodarska grana. Ana Pejdo obrađuje razvoj i mogućnosti cikloturizma na otoku Viru (»Biciklistički promet u kontekstu razvoja turizma na otoku Viru«, 425–435), dočim je utjecaj turizma na sociokulturne promjene i gospodarsku strukturu stanovništva tema priloga Jadranke Brkić-Vejmelka »Uloga turizma u održivom razvoju otoka Vira« (437–447). Na potonji se rad izravno nadovezuje tekst Božene Krce Miočić i Gabrijele Vidić »Specifični oblici turizma na Viru« (449–462).

Završna cjelina ove opsežne monografije nosi naslov »Jezikoslovlje« (463–512) i sadrži dva priloga. Fonologija, morfologija i sintaksa u govoru stanovnika otoka Vira predstavljani su tekstom Josipa Galića i Josipa Lisca »Virski govor« (465–474), a završni članak, koji potpisuju Vladimir Skračić i Nataša Šprljan, usmjeren je na temeljna obilježja toponimije otoka Vira (475–512).

Monografija o otoku Viru novi je izrazito uspješan nastavak višegodišnjeg sustavnog i interdisciplinarno zasnovanog istraživačkog rada Sveučilišta u Zadru na znanstvenoj obradi svekolikih razvojnih sastavnica hrvatskih otoka, ponajprije onih smještenih u dalmatinskom akvatoriju. Prirodoslovne teme, geografija, povijest, kultura i umjetnost, demografski procesi, crkva i vjerski život, suvremeni demografski i gospodarski trendovi te jezikoslovlje središnje su teme koje su obradili brojni znanstvenici djelatni na polju humanističkih, društvenih i prirodnih znanosti. Za stanovnike otoka Vira ova će knjiga bez ikakve sumnje predstavljati značajno djelo o njihovu kraju, ali će biti odlična literatura i za znanstvenike koji se bave poviješću zadarskih otoka i mikroregija.

Lovorka Čoralić